

remittimus, tum ad sacrae Scripturae praelectiones, tum ad tractatum de creatione.

QUAESTIO II^a

Quaenam fuerint, juxta Pentateuchum, religionis mosaicae oeconomia et notae?

205. Resp. Ad. I. Religionis mosaicae oeconomia reperitur in quatuor posterioribus Pentateuchi libris: Exodi, Levitici, Numerorum et Deuteronomii; et quatuor constat partibus: dogmatica, morali, caeremoniali et judiciali.

I. Pars dogmatica. Complectitur veritates religiosas speculativas ab initio patriarchis revelatas, de quibus infra, ubi de religione patriarchali seu primaeva, et specialiter futuram humani generis reparationem per Messiam venturum.

Id unum addere juvat: Moysen nullibi sanctionem alterius vitae verbis expressis proponere. Nec mirum: foedus enim Deum inter et gentem judaïcam temporali sanctione consecrabatur; quae sanctio, utpote sola revelatione cognoscibilis, debuit solemniter et clare enuntiari, eo magis quod per hanc divinitas legis Mosaicae demonstrabatur.

Attamen, dogma immortalitatis animae Judaeis, sicut et caeteris gentibus, certe erat notissimum. Cujus fidei luculentia habemus in veteri Testamento testimonia: Sic Daniel (xii, 2) aperte loquitur de finali resurrectione; apud Tobiam (ii, 18) legitur: *Filii sanctorum sumus, et vitam illam expectamus quam Deus daturus est iis qui fidem suam nunquam mutant ab eo*; apud Eccl. (xii, 1... 7); memento

Creatoris in diebus juventutis tuae... antequam revertatur pulvis in terram suam unde erat, et spiritus redeat ad Deum qui dedit illum; apud Job (xix, 25): *In novissimo die de terra surrecturus sum*; apud Deut. (xviii, 11) prohibentur Judaei veritatem a mortuis quaerere; porro non poterant de hoc cogitare qui mortuos credidissent nullo modo vivere.

II. Pars moralis. In ea promulgatur Decalogus, explicantur varia singulorum officia erga Deum, proximum et semetipsos.

III. Pars caeremonialis. Constat praeceptis positivis cultum divinum ordinantibus. Quae praecepta, vel respiciunt rationem in cultu servandam, nempe: ritus ac caeremonias, instrumenta, vasa, utensilia, sacrificiorum species et formas, festa, sabbati observationem; vel referuntur ad sacerdotium quo cultus promovetur, seu, ad ministrorum gradus et officia multiplicia.

IV. Pars judicialis. Est collectio legum spectantium regimen politicum ac civile gentis. Solius autem Dei erat supremum ducem eligere, leges ferre, graviore controversias, responsis a propitiatorio datis, dirimere. Hinc regimen gentis Israeliticae politicum haud immerito vocatur *theocratia*.

206. Resp. ad II. Insigniores notae quibus divina patefit Mosaismi origo, sequentibus conclusionibus breviter indicantur:

Dico. 1°: *Eximia religionis mosaicae excellentia est certum divinae originis argumentum.*

Prob. Religio mosaica, non tantum suorum dogmatum ac praeceptorum complexione in immensum superat quaelibet omnium, etiam sapientissimorum

philosophorum systemata, sed suis insuper legibus caeremonialibus ac civilibus, perfectissime congruit fini propter quem fuerat instituta. Ille finis erat Judaeos constituere in gentem singularem ab omnibus aliis segregatam, apud quam integra servaretur primaeva revelatio, et foedus novum praefiguraretur. Quam autem perfecte huic fini obtinendo religio mosaica attemperata fuerit, longius foret per partes ostendere; sed hoc unico facto satis demonstratur, videlicet: populus judaicus, per saecula quindecim, fidei legum suarum observatione, inter omnes alios, praeclarissimus evasit, quin unquam necessarium fuerit hisce legibus aliquid mutare, detrahere aut addere; cum tamen nulla citari possit gens quae sua instituta frequenter emendare non debuerit.

Atqui, haec tanta religionis excellentia non habet naturalem causam. Moyses enim educatus fuerat apud Aegyptios, quorum religio erat absurda, legislatio informis, moribus adversa, et crudelitatem redolens; ea vivebat aetate, qua universus orbis innumeris erroribus et vitiis foedatus jacebat; demum caruit tribus ad legum positivarum codicem conficiendum maxime necessariis, videlicet: experientia longo tempore et variis tentaminibus parta, scientia locorum in quibus gens sua debebat degere, et tempore sufficienti ad accuratam legislationis scriptionem. Subito quippe et quasi invitus populo praeficitur; post duos menses legem promulgat, illamque inter operosa itinera, uno, ut ita dicam, jactu evolvit atque perficit, sine ulla haesitatione et cunctatione. Porro haec certe superant vim causarum naturalium.

207. Dico. 2°: *Religionis mosaicae institutio,*

constitutio et sanctio, divinam ejus demonstrant originem.

Prob. 1.^a pars, de *institutione.*

Moyses, omni humana ope destitutus, reluctantibus imo Aegyptiis, innumeram Judaeorum multitudinem eo adduxit, ut ex Aegypto egrederentur, et in deserto horribili et arido, per quadraginta annos errabundi manerent, ea spe ducti, quod regione quadam ipsis ignota aliquando, vi armorum potirentur, et in ea tandem pacifice habitarent. Interea autem, concivium suorum animos blanditiis sibi conciliare non curavit, sed e contrario, ipsis proposuit doctrinam erroribus, praejudiciis, terrenisque affectibus, quae suo cum Aegyptiis commercio hauserant, penitus adversam; eos adstrinxit legi rituali multiplicibus observationibus multum onerosae, gravissimisque sancitae poenis; demum adversus murmuratores et delinquentes saepe immisericorditer saeviit, et nonnunquam ingentem eorum numerum morti devovit. Atqui hujusmodi incoeptum, cum talibus mediis, solo Dei interventu consummatum est.

Prob. 2.^a pars, de *constitutione.*

Illa constitutio erat, ut dictum est, theocratia; ex quo sequebatur leges numerosissimas ac minutissimas, utpote a Deo datas, nunquam humano nutu abrogari aut mutari potuisse, non obstante saeculorum lapsu. Atqui, nisi Moyses certis indiciis cognovisset se divinitus afflatum, insipientissime egisset sic procedendo; quia legislatio omnis variabilibus temporum adjunctis accommodari debet. Sed Moysen veluti legislatorem insipientissimum habere non licet.

Prob. 3.^a pars, de *sanctione.*

Moyses, Dei nomine, praenuntiat prosperitatem temporalem Judaeis, si fideliter observent legem, mala autem temporalia, si praevaricentur. Sed nisi Deum habuerit talis sanctionis sponsorem, imprudentissimus fuit, et ejus imprudentia brevi, ex eventu, coram omnibus debuit esse manifesta.

Ut autem ad particularia descendamus, nonne, seclusa certa Dei inspiratione, ausus fuisset, legem de non serendo et metendo singulis annis sabbaticis sancire, promissione fertilitatis trium annorum pro anno sabbaticum praecedente? item, sancire legem singulis masculis datam ad locum tabernaculi quotannis ter veniendi, promissione praeservationis ab omni hostili incurso, durante hujusmodi peregrinatione?

208. Dico 3° : *Religio mosaica miraculis confirmata est.*

Crebrissima enim facta evidenter miraculosa apud veteres Judaeos patrata sunt, v. g. prodigia in transitu maris Rubri, aut in deserto, aut in ingressu terrae promissae, aut sequentibus saeculis, ac praesertim temporibus Eliae. Quae certo confirmant legem mosaicam : vel enim per ea Moyses suam divinam delegationem comprobavit, vel clare ostendunt gentem hebraicam a Deo specialiter esse electam, vel erant remunerationes pro legis accurata impletione, aut castigationes violatoribus ejusdem inflictas.

209. Dico 4° : *Religio mosaica veris prophetiis illustrata est.*

Etenim, 1° impleta est prophetia qua, in libro Geneseos, XV et XVIII, promittitur Abrahamo, jam aetate propecto, semen sicut stellas coeli multiplicandum, ex quo semine egredientur reges, quod annis quadrin-

gentis peregrinum erit in terra aliena, ubi servituti durae subjicietur, sed quod inde eductum possidebit omnem regionem, a flumine Aegypti usque ad fluvium magnum Euphratem.

2° Impleta est prophetia qua Jacob (Gen. XLIX) morti proximus, Judae, licet inter filios non primogenito, specialem pollicitus est principatum usque ad Messiae adventum.

3° Impleta est prophetia qua Moyses (Num. XIV.) praenuntiavit omnes Israelitas a viginti annis et supra, praeter Caleb et Josue, in deserto morituros; caeteros autem, post annos quadraginta, ingressuros terram Chanaan.

4° Impletae sunt prophetiae, Ahiae de schismate decem tribuum, necnon Oseae et Amos de destruendo regno Israelis.

5° Impletae sunt prophetiae Isaiae, Jeremiae, Danielis et aliorum, circa fata regni Judae, nempe : captivitatem Babylonicam, ejus durationem, Judaeorum restitutionem per Cyrum proprio nomine designatum, urbis ac templi restorationem, ultimamque totius reipublicae israeliticae cladem.

6° Impleta sunt oracula prophetarum circa aliarum gentium fata, scilicet : Assyriorum, Babyloniorum, Persarum, Graecorum, Romanorum, Idumaeorum, Tyrorum, Aegyptiorum, Moabitarum..... etc. Memoratu autem speciatim digna sunt vaticinia Isaiae de Babylonis subita elevatione et interitu repentino, necnon Danielis, de quatuor magnis imperiis sibi succedentibus.

Illae omnes prophetiae evidenter divinae sunt, et religionem mosaicam demonstrant.

QUAESTIO III^a

Quae fuerint, juxta Genesim, primaevae religionis origo, oeconomia et notae ?

210. Resp. ad 1. Liber Geneseos aperte supponit primos homines cum Deo conversatos esse, ab eoque didicisse quale servitium illi exhiberent. Quae primaeva revelatio certe necessaria fuit, ratione finis ultimi supernaturalis, ad quem homines destinatos fuisse novimus ex christianae religionis documentis. Sed et valde congrua probatur, etiam ad finem ultimum mere naturalem assequendum. Si enim homo debuisset proprio labore religionem naturalem invenire, ergo, durante inquisitione praefata, non potuisset suam vitam ad finem debitum recte ordinare, quod divinam Providentiam non decet. Quapropter conveniens fuit ut homo, ab initio, acceperit dogmata et praecepta legis naturalis, extra proprium laborem, seu, per extraordinariam Dei communicationem, sive ope cujusdam infusionis, sive revelatione proprie dicta.

De caetero, hanc suppositionem confirmant traditiones religiosae populorum de *aetate quadam aurea*, qua durante, Deus seipsum hominibus manifestavit. Assentiunt veteres philosophi, etiam praestantissimi, uti Plato, Aristoteles, Cicero, Socrates, qui pluries declarant, in materia religionis, illa dogmata esse optima, quae antiquiora, eo quod primi homines Deo essent propinquiores. Insuper, apud omnes populos, quaedam fuerunt dogmata communia, per solam rationem non demonstrabilia; v. g. 1° hominem a primo innocentiae statu defecisse, et tamen posse cum Deo

reconciliari, 2° utilitas sacrificii ad Deum placandum, in quo sacrificio, aliqua victima innocens, loco rei, juguletur, ut partim igne comburatur, partim manducetur a populo, etc. Qua autem ratione fieri potuerit has veritates apud omnes moraliter gentes praevaluisse, nisi quia a primaeva revelatione cunctis communi ortum ducerent ?

211. Resp. ad 2. Religionis primaevae oeconomiam reperire est in libro Geneseos; quae constat dogmatibus, praeceptis et cultu.

I. *Dogmata religionis primaevae.*

Alia sunt de se naturalia, alia supernaturalia.

1° *Dogmata naturalia* ad sequentia revocantur :

- a) Deus unus, Creator, Dominus, Legislator, Providus, Vindex et Remunerator.
- b) Homo ad imaginem Dei conditus, immortalis quoad animam, liber, dominator naturae et animantium, Deoque subjectus.

c) Matrimonium, tanquam omnis familiae et societatis civilis fundamentum.

2° *Dogmata supernaturalia* sunt :

- a) Destinatio hominis ad finem supernaturalem, Deum nempe intuitivè videndum.
- b) Gratia sanctificans collata primis parentibus, cum donis variis ad originalem integritatem pertinentibus.
- c) Totius humani generis ruina per lapsum Adami.
- d) Foedus reconciliationis per futurum Messiam.

II. *Praecepta religionis primaevae.*

Praeter praecepta legis naturalis, datae sunt hominibus leges positivae, videlicet :

- a) Prohibitio edendi de fructu arboris scientiae boni et mali; quae prohibitio directa est ad protoparentes.
- b) Prohibitio quae ante diluvium, ex probabiliori sententia, viguit, plures simul habendi uxores, simulque lex indissolubilitatis matrimonialis.
- c) Prohibitio facta Noe ejusque filiis carnem cum sanguine manducandi.

III. *Cultus sub religione primaeva.*

Praeter illa quae sola ratio naturalis praescribit circa cultum internum, externum et publicum Deo debitum, tria praecipiebantur :

- a) Observatio religiosa sabbati, quae in Genesi innuitur saltem, quando Deus dicitur diei septimo benedixisse. Unde legimus in Decalogo : *Memento ut diem sabbati sanctifices* (Ex. xx, 8); quod verbum *memento* anteriorem sabbati sanctificationem supponit.
- b) Ritus sacrificiorum cruentorum ad expianda peccata.

c) Ritus quidam externus ad infantes a peccato originali abluendos, licet de eo mentio non habeatur expressa in Scripturis.

Non aderat autem tunc determinatus ordo ministrorum pro cultu externo, et munus sacerdotale ad patresfamilias, jure quasi naturali, devolvebatur.

212. Resp. ad 3.

1° Religio primaeva non caruit notis extrinsecis, ut videre est in Pentateucho. Sunt autem praesertim :

- a) Varias theophanias, seu, miraculosas Dei aut Angelorum apparitiones factas tum Adamo, tum patriarchis, et quibus homines in religionis primaevae observatione magis ac magis confirmabantur.

b) Nonnulla facta maxime conspicua, evidenter divina, et cum eadem religione evidentem habentia connexionem, nempe : subita totius naturae, post lapsum, in pejus conversio; poena Caino fratricidae inflicta; inundatio orbis per diluvium; stupenda Noe suorumque cum animantibus conservatio; incendium Sodomae aliarumque vicinarum civitatum, etc. Quot autem alia contigerunt in Pentateucho non memorata!

c) Varias prophetias, scilicet : de morte aliisque lugendis effectibus Adae praevericationem secuturis, — de futuro diluvio, — de aquis diluvii in posterum non reversuris. At multa alia oracula edi potuerunt, de quibus Scriptura silet, et quae tamen subobscurè innuere videtur, dum de Sapientia aeterna haec habet : *per nationes ad animas sanctas se transfert; amicos Dei et prophetas constituit* (Sap. vii, 27).

2° Religio primaeva sua etiam propria excellentia, necnon suis effectibus se commendavit.

Nam nihil nisi Deo dignum ac praecipuis hominum tunc degentium necessitatibus accommodatum continet. Quomodo autem homines, tunc in vitae corporalis subsidiis sibi procurandis maxime occupati, religionem ita perfectam, sine Deo revelante, habere potuissent?

Varia insuper dogmata ac praecepta sola ratione non cognoscibilia, et tamen apud varias gentes communiter recepta, subministrabant novum argumentum primaevae revelationis primis parentibus factae.

Quibus adde miram hujusmodi religionis efficaciam ad homines sanctificandos. Dederunt enim nunquam satis miranda heroicae virtutis specimina : Abel,

Henoeh, Noe, Abraham, Melchisedech, Isaac, Jacob, Joseph, Job, et multi sane alii quos Deus curavit suscitandos, licet eorum memoria perierit.

3° Religionis primaevae divinitatem divinitas legis mosaicae omnibus manifesta comprobavit.

Judaei sane religionis primaevae capita in sua lege fideliter asservabant, eaque asserebant divinitus tradita. Ergo, quidquid caeteris gentibus evidenter designabat populum Judaicum veluti populum Dei selectum, debuit religionem primaevam commendare.

QUAESTIO IV^a

Quomodo, ex praedictis, evincatur omnium librorum veteris Testamenti auctoritas historica?

213. Resp. Loquimur de solis libris qui in catalogo Judaeorum, post solutam captivitatem inserti sunt; ac proinde non movemus quaestionem de libris Tobiae, Judith, Sapientiae, Ecclesiastici et duobus Macchabaeorum.

Jam vero praefati libri: 1° sunt *authentici*, id est, sunt auctoris cujus nomen prae se ferunt, vel, si nulli certo auctori tribuantur, saltem ad ea tempora referendi sunt quibus scripti dicuntur; 2° sunt *integri substantialiter*, seu, nullam subierunt adulterationem in rebus essentialibus, vel gravioris momenti; 3° sunt *veraces* quoad facta historica, saltem praecipua, in illis enarrata.

Et haec omnia probantur triplici argumento: 1° ex paritate cum Pentateucho, cujus auctoritatem historicam vindicavimus; 2° ex superius probata divinitate

mosaicae religionis; 3° ex testimonio librorum novi Testamenti.

Argumentum I^{um} ex paritate cum Pentateucho.

214. Quae enim supra attulimus in favorem Pentateuchi, omnibus libris canonem Judaeorum constituentibus applicantur.

1° Invocavimus in favorem Pentateuchi fidem Judaeorum. At pariter Judaei fide unanimi, constanti et publica semper tenuerunt caeteros libros in canone contentos, et esse authenticos, et esse substantialiter integros, et esse veraces quoad facta historica majoris momenti in eis relata; cui traditioni nihil clari et certi unquam increduli opponere potuerunt. Atqui haec Judaeorum traditio universalis, constans et publica de horumce librorum authenticitate non concipitur, si fuerint suppositi; nec de eorum integritate substantiali, si fuerint adulterati substantialiter; nec de eorum veracitate circa facta majoris momenti quae memorant, si haec fuerint bona aut mala fide conficta.

2° Invocavimus in favorem Pentateuchi impossibilitatem suppositionis, aut adulterationis substantialis, aut erroris historici, alicujus momenti saltem. Atqui triplex eadem impossibilitas pro caeteris libris militat.

Illi siquidem libri sunt in magno pretio habiti, cum in partem religionis venerint, constituentque regulam agendi communem. Facta quae narrant sunt sensibilia, obvia, publica, magni momenti, ad totius gentis historiam pertinentia, cum nationis integrae statu et fati intime connexa. Insuper, ii libri praejudiciis ac passionibus Judaeorum non favent ob multa quae con-

tinent ipsis probrosa et onerosa. Illorum exemplaria innumerabilia fuerunt et ubique diffusa, versiones multiplices, nempe : graeca, chaldaica, syriaca, Aquilae, Symmachi, Theodotionis..., necnon citationes quam plurimae in caeteris Sacrae Scripturae libris, operibusque Patrum, quin ulla substantialis variatio deprehendatur in variis hisce exemplaribus atque citationibus. Gens autem judaica summo honore hos libros sacros, sicut et Pentateuchum semper prosecuta est, et mirum in modum fuit sollicita ut servarentur, et legerentur et explicarentur. Scriptorum indoles non spirat nisi simplicitatem, pietatem et eximiam sapientiam. Demum, et res dictae et ordo dicendi et stylus, optime inter se et cum auctorum indole et ingenio, necnon cum temporis et loci circumstantiis consonant.

Atqui, his omnibus positis, non magis pro hujusmodi libris quam pro Pentateucho, possibilis fuit aut suppositio, aut adulteratio substantialis, aut error historicus majoris momenti.

a) *Non suppositio* : secus impostor debuisset librum suppositum ita perfecte conficere, ut omnes haberet authenticitatis notas intrinsecas ; et insuper toti nationi persuadere ut in canonem librorum sacrorum susciperet opus, de quo nihil antea cognovisset ; quod utrumque impossibile est.

b) *Non adulteratio substantialis* ; secus corruptor debuisset similiter adulterare omnia exemplaria jam evulgata, omnes versiones, necnon omnes textuum adulteratorum citationes jam factas ; et id quidem facere Judaeis insciis, aut non reclamantibus ; et haec plane repugnant.

c) *Nec error historicus majoris momenti*, secus auctores a quibus facta referuntur, aut fuissent decepti, aut voluissent decipere, quod utrumque, et naturae factorum et scriptorum indoli, et universae gentis dispositionibus aperte contradicit.

Argumentum II^{um} ex divinitate mosaicae religionis jam probata.

215. Libri enim omnes, qui Judaeorum canonem constituunt, erant simul pars religionis mosaicae. Unde eorum auctoritas historica cum religionis ad quam pertinebant divinitate indivulse connectitur. Et revera, eo tendunt, ut hanc religionem confirmet, clarius explicent, ad memoriam revocent, sanctionibus muniant, et Judaeorum animi et mores illa magis ac magis imbuantur.

Argumentum III^{um} ex librorum novi Testamenti testimonio.

216. Sane, in Evangeliiis supponitur auctoritas historica Pentateuchi, cujus varii libri passim citantur : liber quidem Geneseos, apud Matth. (xxiv, 38, 29), ubi Christus loquitur de diluvio et arca ; item (xix, 4) ubi de matrimonio Adami et Evae ; liber Exodi apud Marcum (xii, 26) ubi refert verba Dei ad Moysen in ardenti rubo ; liber Levitici, apud Matth. (viii, 4), ubi mandat leproso sanato offerre munus a Moyse praescriptum ; liber Numerorum, apud Joannem (iii, 14), ubi sermonem habet de serpente aeneo, quem in deserto exaltavit Moyses ; liber denique Deuteronomii, apud Matth. (xix, 8), ubi de libello repudii facit mentionem.

Sed insuper, Christus omnes generatim veteris Testamenti libros commendat dicendo : *Scrutamini Scripturas... Illae sunt quae testimonium perhibent de me.* (Joan. v, 39). Item, in historia mali divitis, exhibet Abraham sic loquentem de hujus divitis fratribus : *Habent Moysem et prophetas, audiant illos* (Luc. xvi, 29). Item, in colloquio cum discipulis Emmaus, *incipiens a Moysse et prophetis, interpretabatur illis in omnibus Scripturis quae de seipso erant* (Luc. xxiv, 27). Item, apparens Apostolis dixit : *Haec sunt verba quae locutus sum ad vos..., quoniam necesse est impleri omnia quae scripta sunt in lege Moysis, et prophetis et Psalmis de me. Tunc aperuit illis sensum ut intelligerent Scripturas* (Luc. xxiv, 14).

Jam vero, sub nomine Scripturarum, tunc intelligebatur collectio librorum ex quibus conflabatur canon Judaeorum ; sub nomine Moysis, designabantur omnes libri Pentateuchi ; sub nomine Prophetarum, omnes libri prophetici.

Nonnunquam etiam, occasione data, Christus memorat varia facta quae in veteri Testamento extra Pentateuchum narrantur. Sic, apud Matth. (xii, 39, 42), sermonem habet de Jonae in ventre ceti deglutitione, de ejus praedicatione, de poenitentia Ninivitarum, de regina Sabae venientis ad Salomonem ; apud Lucam (iv, 25, 27), de vidua ad quam Elias missus est, de Naaman quem mundavit Eliseus.

Porro haec omnia satis aperte ostendunt Christum existimasse omnes veteris Testamenti libros, qui suo tempore tanquam sacri habebantur, esse monumenta fide dignissima. Illud autem testimonium, ob Christi

sapientiam et sanctitatem, tot et tantis illustratas miraculis, habet certe robor invictum.

QUAESTIO V^a

Utrum duo Testamenta in eo consentiant, quod adventus Messiae in novo Testamento descriptus, in veteri praenuntiatus fuerit ?

217. Resp. Videri potest quod non.

Etenim, verba Scripturae de liberatore futuro, non sunt vaticinia proprie dicta, sed tantum quaedam populi vota, et desideria liberationis, quae ex Judaeorum animis inter pericula et calamitates prodierunt, et formam propheticam induerunt. Ita Rationalistae.

218. Sed contra dico 1° : *Temporibus nativitatis Christi viguit, apud Judaeos praesertim, expectatio Messiae.*

Per Messiam hic intelligimus aliquem singularem Dei legatum et prophetam, inter omnes alios longe praestantissimum, et qui mitti debuit ad gentis Judaicae, necnon universalem generis humani instaurationem ; qualis fuit certe Christus, ex probatis.

Atqui, hujus Messiae expectationem viguisse, praesertim apud Judaeos, temporibus Christi, constat documentis tum evangelicis, tum profanis.

1° Constat *documentis evangelicis.*

Testatur siquidem Evangelium hanc viguisse, et apud insigniores justos, et apud doctores, et apud plebem.

a) *Apud insigniores justos nationis judaicae ; ut patet ex cantico Zachariae (Luc. I, 68... 78) ; — ex Simeone sene qui responsum acceperat a Spiritu*